

Раус Вікторія Валеріївна,
*методист відділу освіти Попільнянської РДА,
аспірант кафедри філософії та освіти дорослих
Центрального інституту післядипломної
педагогічної освіти ДВНЗ
«Університет менеджменту освіти»*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СИСТЕМІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність удосконалення управління розвитком професійної компетентності учителів початкової школи. Узагальнено наукові підходи щодо визначення та складових професійної компетентності учителів початкової школи. Аргументовано актуальність неформального управління розвитком професійної компетентності учителів початкової школи. Надано поради щодо вибору технологій неформальної освіти відповідно до кількісного та якісного складу вчительського колективу. Запропоновано модель злагодженої організації неформального управління розвитком професійної компетентності учителів початкової школи.

Ключові слова: неформальна освіта, неперервна освіта, технології неформальної освіти, науково-методичне керівництво неформальною освітою, розвиток професійної компетентності.

Раус Виктория Валерьевна

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В СИСТЕМЕ НЕФОРМАЛЬНОГО ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КАК НЕОТЪЕМЛЕМАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ОБРАЗОВАНИЯ НА ПРОТЯЖЕНИИ ЖИЗНИ

Аннотация. В статье обоснована необходимость усовершенствования управления развитием профессиональной компетентности учителей начальной школы. Обобщены научные подходы к определению и составляющих профессиональной компетентности учителей начальной школы. Показана актуальность неформального управления развитием профессиональной компетентности учителей начальной школы. Даны советы в отношении выбора технологий неформального образования в соответствии с количественным и качественным составом учительского коллектива. Предложена модель слаженной организации неформального управления развитием профессиональной компетентности учителей начальной школы.

Ключевые слова: неформальное образование, непрерывное образование, технологии неформального образования, научно-методическое руководство неформальным образованием, развитие профессиональной компетентности.

Viktorija Raus

DEVELOPMENT OF ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS PROFESSIONAL COMPETENSE IN SYSTEM OF NONFORMAL CONTINUING EDUCATION AS INSEPARATE PART OF LIFELONG EDUCATION

Abstract. *The article proves the necessity of improving the management of teachers competences development. Generalized the scientific approaches on the definition and parts of elementary school teachers professional competence. Showed the actuality of nonformal direction of elementary school teachers professional competence development. Given advices to choice of nonformal education technologies according to quantitative and qualitative teacherstaff. Offered the model of nonformal direction of elementary school teachers professional competence development.*

Key words: *nonformal education, continuing education, technologies of nonformal education, scientific-methodical leadership of nonformal education, development of teachers professional competence.*

Постановка проблеми

Актуальність проблеми дослідження. Модернізація шкільної освіти, яка відбувається в Україні, передбачає необхідність удосконалення управління процесом підвищення педагогічної майстерності кожного вчителя. Зміни у структурі та змісті загальної середньої освіти в Україні мають глибинний характер. Саме тому потребують розв'язання проблеми підготовки вчителя, який, усвідомлюючи свою соціальну відповідальність, є суб'єктом особистісного і професійного зростання, уміє досягати нових педагогічних цілей.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Проблему неформальної освіти дорослих, як складову неперервного навчання, висвітлено у наукових працях С. Климова⁹, І. Колеснікової, М. Махліна, Р. Дейва, М. Форесті, М. Рубакіна, П. Девіса, Л. Монахової, А. Марона, А. Макареня, О. Ройтблат, Т. Сорочан, Н. Суртаєва, А. Жданова, І. Жерносека⁸, А. Андрєєва. Науковці розкривають можливості підвищення рівня внутрішньошкільної науково-методичної роботи, спрямованої на формування професійно-педагогічної культури вчителів, накопичення знань, продукування нових педагогічних ідей, технологій, узагальнення та поширення перспективного педагогічного досвіду.

---

⁹ Климов С. М. Неформальное образование взрослых: проблемы экономики и управления : монография / С. М. Климов. — СПб. : СПбУЭФ, Знание, 1998. — 135 с.

⁸ Жерносек І. П. Організація науково-методичної роботи в школі / І. П. Жерносек. — Харків : Основа, 2006. — Вип. 9(45). — 128 с. — (Б-ка журналу «Управління школою»).

Питанню формування професійної компетентності учителя присвячено праці В. Адольфа¹, А. Акімової², О. Бондаренко, Т. Браже, С. Будака, М. Кабардова, Н. Кузьміної, Н. Разіна¹³, О. Шиян, Д. Бритела, Р. Квасниці, В. Ландшеєр, П. Мерсера, М. Робінсона та інших.

Мета статті — показати необхідність неформального управління розвитком професійної компетентності учителів початкової школи. Розкрити суть та особливості вибору кожної технології для розвитку й реалізації творчого професійного потенціалу кожного педагога освітнього регіону. Запропонувати модель узгодженої організації роботи всіх структур підвищення кваліфікації з питань неформального управління розвитком професійної компетентності учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу

Система, в якій відбувається професійний розвиток учителів, зазнала значних змін. Децентралізація влади та посилення регіонів вимагають нових підходів до структури, змісту та форм організації роботи з педагогами. Кожен учитель має бачити перед собою покрокову перспективу власного професійного розвитку, він не повинен обмежувати себе рамками класу чи навчального закладу, в якому працює. Велика увага, на думку Т. Сорочан, має приділятися сприянню досягнення педагогом позиції успішного професіонала, який здатен транслювати дитині шляхетність, упевненість у собі, оптимізм, пізнавальну активність, наполегливість, заохочувати до самореалізації, творчості тощо¹⁵.

Через децентралізацію влади, поділ районів на об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ) та модернізацію сучасної школи від репродуктивної моделі до розвивальної змінюється її основна функція — не лише навчання та виховання, а й соціалізація школяра, формування життєво компетентної особистості, розвиток її соціально значущих якостей. Отже, потрібно створити ресурси, які сприятимуть професійному розвитку педагогів та відповідатимуть повною мірою на всі їхні запити, сприятимуть розвитку їхньої професійної компетентності⁷.

У довідковій літературі поняття професійної компетентності визначається як володіння учителем необхідною кількістю знань, умінь та навичок, завдяки чому розрізняється сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного

---

¹ Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя : монография / В. А. Адольф ; Краснояр. гос. ун-т. — Красноярск, 1998. — 118 с.

² Акімова А. П. О характере профессиональных умений в деятельности педагогов-мастеров / А. П. Акімова // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. — Ленинград, 1973. — Вып. 1. — С. 27.

¹³ Разина Н. А. Модель профессиональной компетентности учителя в соответствии со стандартами образования / Н. А. Разина // Завуч. — 2001. — № 4. — С. 113–136.

¹⁵ Сорочан Т. М. Безперервна освіта педагогів: управлінський аспект [Електронний ресурс] / Т. М. Сорочан. — Режим доступу : sorochantm.blogspot.com/2015/07/blog-post_40.html

⁷ Денисюк Л. Проблеми методичного менеджменту та шляхи їх розв'язання / Л. Денисюк // Школа. — 2007. — № 12. — С. 5–30.

спілкування й особистості як носія певних цінностей, ідеалів та педагогічної свідомості³.

За А. Акімовим, професійна компетентність — це сума знань, умінь та навичок, засвоєних суб'єктом у процесі навчання (у вузькому розумінні поняття), і як рівень успішності взаємодії з навколишнім середовищем (у широкому розумінні поняття)². В. Адольф трактує професійну компетентність як складне утворення, що передбачає комплекс знань, умінь, властивостей та особистісних якостей, які забезпечують варіативність, оптимізацію й ефективність побудови навчально-виховного процесу¹.

Отже, професійна компетентність — це здатність особи в межах повноважень, визначених за посадою, застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання поставлених завдань та обов'язків, навчання, професійного й особистісного розвитку.

Н. Кузьміна визначає такі елементи професійної компетентності:

- спеціальна компетентність у галузі дисципліни, що викладається;
- методична компетентність у галузі формування знань, умінь та навичок учнів;
- психолого-педагогічна компетентність у сфері мотивів, здібностей, спрямованості учнів;
- аутопсихологічна компетентність — рефлексія педагогічної діяльності¹¹.

Можна сказати, що професійна компетентність — це інтеграційна система значущих для професії особистих властивостей, набутих та вдосконалених у процесі загальної, спеціальної і самоосвіти та на основі практичного досвіду, що забезпечує високий рівень професійної педагогічної діяльності. Звідси виходить, що вчитель з високим рівнем розвитку професійної педагогічної компетентності ефективно здійснює навчально-виховний процес відповідно до сучасного рівня науки та вимог сьогодення. Це не лише хороший фахівець, а й особистість, яка є взірцем шляхетності, упевненості у собі, оптимізму та пізнавальної активності⁴.

О. Бондаренко виділяє п'ять критеріїв професійної компетентності вчителя початкових класів:

- 1) загальнокультурний;
- 2) загальнопрофесійний;
- 3) комунікативний;

---

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ – Ірпінь : Перун, 2004. — 1440 с.

² Акімова А. П. О характере профессиональных умений в деятельности педагогов-мастеров / А. П. Акімова // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. — Ленинград, 1973. — Вып. 1. — С. 27.

¹ Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя : монография / В. А. Адольф ; Краснояр. гос. ун-т. — Красноярск, 1998. — 118 с.

¹¹ Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. — М. : Высшая шк., 1990. — 119 с.

⁴ Гузій Н. В. Основи педагогічного професіоналізму : навч. посіб. / Н. В. Гузій. — Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2004. — 156 с.

- 4) особовий;
- 5) критерій саморозвитку та самоосвіти.

Як бачимо, у критеріях професійної компетентності з'явилися слова «саморозвиток» та «самоосвіта». Це означає, що є потреба у створенні сприятливих умов для саморозвитку та самоосвіти наших педагогів.

Обов'язкова атестація педагогічних працівників відбувається кожні п'ять років. Це значить, що через п'ять років педагоги мають бути більш компетентними, більш поінформованими, орієнтуватися щодо наукових досягнень у своїй галузі тощо.

Як би ми не намагалися зазирнути у закулісся педагогічної діяльності вчителя, поглянути на процес його підготовки до уроків, роботу над розвитком професійних компетентностей у формальній обстановці, нам це не вдасться, нам, найімовірніше, покажуть результат, запросять на відкритий захід чи презентують дитячі роботи, певні власні напрацювання. У цьому випадку допоможе неформальне управління, адже саме неформальне управління відображає потребу у формальному управлінні й є його необхідним доповненням. Компетентнісний підхід просто вимагає неформального управління розвитком професійної компетентності учителів початкової школи¹².

В. Кремень вважає, що основними факторами для всіх суб'єктів управління є усвідомлення людини як самодостатньої цінності, головної мети суспільного виробництва, основного джерела і резерву подальшого науково-технічного і соціального прогресу. Розуміння унікальності й неповторності кожної людської особистості, що є передумовою застосування управлінських систем, де можливість максимальної самореалізації працівника є передумовою успішного функціонування і розвитку всієї організації¹⁰. Саме унікальність і неповторність кожної людської особистості розкривається, на думку С. Сисоєвої, у творчій професійній діяльності, яка є могутнім творчим потенціалом для людини у сучасному світі, її підтримкою і захистом, засобом адаптації до змін мінливого світу¹⁴. Можна змусити людину виконати щось, важко змусити творити.

Саме на засадах творчості, довіри, взаємодопомоги, взаєморозуміння має бути побудована система управління неформальною освітою. Не потрібно знищувати системи, варто їх удосконалювати. Прекрасний результат приносило і приносить педагогічне наставництво молодих спеціалістів у школах, добрі здобутки дає школа передового педагогічного досвіду, де досвід не синтетично пересаджується у навчальні заклади, а в супроводі фахівця адаптується до умов.

---

¹² Махлин М. Д. Особенности неформального образования взрослых как объекта управления / М. Д. Махлин // Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики ; под ред. В. И. Подобеда, А. И. Жилиной. — СПб. : ИОВ РАО, 2000. — Т. 1. — Кн. 5. — С. 144–152.

¹⁰ Кремень В. Г. Час вимагає учителя з новими якостями / В. Г. Кремень // Освіта. — 2006. — № 32. — С. 4–5.

¹⁴ Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості / С. О. Сисоєва. — Київ : АПН України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти, 2006.

Корисні рекомендації для здійснення навчально-виховного процесу розробляють творчі групи з проблемних питань. Адже це нормально, коли висококваліфіковані фахівці опрацьовують колективно новинки педагогічної науки та методики, створюють рекомендації для їх упровадження у навчально-виховний процес⁶.

Ресурси для розвитку професійної компетентності учителів початкової школи (див. рис.) варто поділити на три блоки: пізнавальний, методично-технологічний та практичний.

До пізнавального блоку належать робота з інтернет-ресурсами, сайтами методичної служби, спілкування у соціальних мережах з однодумцями. Обов'язковою умовою роботи цього блоку є організація вивчення чи вдосконалення знань наших учителів із загальнопедагогічних дисциплін, опрацювання новинок педагогіки та психології шляхом педагогічних читань, круглих столів тощо. А особливо важливою є діяльність школи педагогічного становлення молодих педагогів.

Методично-технологічний блок — це опрацювання фахових методик початкового навчання, проведення та участь у майстер-класах, тренінгах, розроблення методичних рекомендацій. До цього блоку належить діяльність школи педагогічного передового досвіду, творчих груп з проблемних питань тощо.

До практичного блоку належить безпосередня апробація засвоєного у власному класі під час проведення уроків. Обов'язковим елементом є рефлексія.

Якщо учитель відчує брак знань чи недостатній рівень володіння певною технологією, він може звернутися до працівника методичної служби, зайти на сайт чи поспілкуватися з однодумцями в соціальній мережі, попросити допомоги у керівника школи передового педагогічного досвіду чи творчої групи тощо. На моделі показано взаємозв'язок трьох блоків.

---

⁶ Гуменюк В. В. Науково-методична робота з педагогічними кадрами / В. В. Гуменюк, І. А. Наумчук. — Кам'янець-Подільський : ПП Машак М. І., 2005. — 160 с.

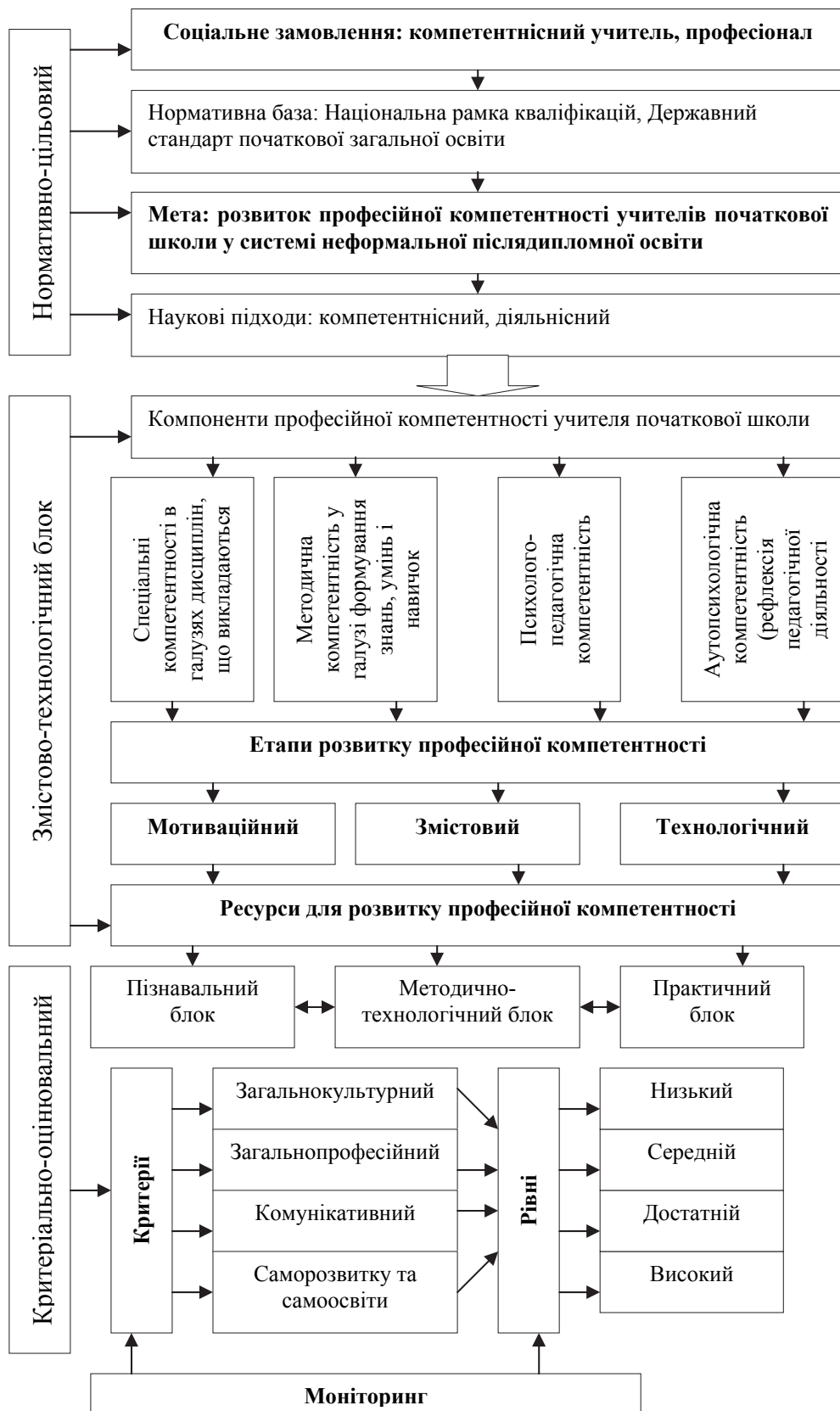

Рис. Модель комплексно-цільового управління розвитком професійної компетентності вчителів початкових класів у системі неформальної післядипломної освіти

Ця модель допоможе мудро та поетапно організувати методичну роботу з учителями початкової школи, а основне, кожному вчителю будуть створені умови для розвитку його професійної компетентності на різних етапах його трудової діяльності, буде відкрито простір для нових досягнень.

Висновки

Запропонована модель організації науково-методичної роботи освітнього регіону надає можливості для розвитку професійних компетентностей кожного вчителя початкової школи, показує перспективи подальшого саморозвитку педагогів і можливості реалізації сформованих компетентностей та досвіду у власній педагогічній діяльності. За такої організації роботи вчитель створить власну самобутню систему, свідомо працюватиме над саморозвитком і самоосвітою, сформує свій професійний імідж. Завдяки такій організації неформальної освіти учитель початкової школи посяде в навчальному закладі позицію успішного професіонала, здатного транслювати дитині шляхетність, упевненість у собі, оптимізм, пізнавальну активність, наполегливість, заохочуватиме до самореалізації та творчості.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі

Незважаючи на велику кількість досліджень проблеми розвитку професійних компетентностей педагогів, питання розвитку професійних компетентностей саме вчителів початкових класів залишається ще й досі відкритим. Оскільки вчителі початкових класів організовують навчально-виховний процес не з одного предмета, виникає потреба в організації методичних осередків з кожного предмета та з питань виховної роботи. Варто розробити структуру й план очної й заочної форм участі у таких заходах. Потрібно розробити модель інтернет-ресурсу для учителів початкової школи, де вони зможуть віднайти необхідну інформацію з педагогіки, дидактики, методики окремих предметів та необхідні нормативні документи.

Список використаних джерел

1. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя : монография / В. А. Адольф ; Краснояр. гос. ун-т. — Красноярск, 1998. — 118 с.
2. Акимов А. П. О характере профессиональных умений в деятельности педагогов-мастеров / А. П. Акимова // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. — Ленинград, 1973. — Вып. 1. — С. 27.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ – Ірпінь : Перун, 2004. — 1440 с.
4. Гузій Н. В. Основи педагогічного професіоналізму : навч. посіб. / Н. В. Гузій. — Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2004. — 156 с.
5. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти / Н. В. Гузій. — Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2004. — 243 с.

6. Гуменюк В. В. Науково-методична робота з педагогічними кадрами / В. В. Гуменюк, І. А. Наумчук. — Кам'янець-Подільський : ПП Машак М. І., 2005. — 160 с.
7. Денисюк Л. Проблеми методичного менеджменту та шляхи їх розв'язання / Л. Денисюк // Школа. — 2007. — № 12. — С. 5–30.
8. Жерносек І. П. Організація науково-методичної роботи в школі / І. П. Жерносек. — Харків : Основа, 2006. — Вип. 9(45). — 128 с. — (Б-ка журналу «Управління школою»).
9. Климов С. М. Неформальное образование взрослых: проблемы экономики и управления : монография / С. М. Климов. — СПб. : СПбУЭФ, Знание, 1998. — 135 с.
10. Кремень В. Г. Час вимагає учителя з новими якостями / В. Г. Кремень // Освіта. — 2006. — № 32. — С. 4–5.
11. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. — М. : Высшая шк., 1990. — 119 с.
12. Махлин М. Д. Особенности неформального образования взрослых как объекта управления / М. Д. Махлин // Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики ; под ред. В. И. Подобеда, А. И. Жилиной. — СПб. : ИОВ РАО, 2000. — Т. 1. — Кн. 5. — С. 144–152.
13. Разина Н. А. Модель профессиональной компетентности учителя в соответствии со стандартами образования / Н. А. Разина // Завуч. — 2001. — № 4. — С. 113–136.
14. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості / С. О. Сисоєва. — Київ : АПН України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти, 2006.
15. Сорочан Т. М. Безперервна освіта педагогів: управлінський аспект [Електронний ресурс] / Т. М. Сорочан. — Режим доступу : sorochantm.blogspot.com/2015/07/blog-post_40.html
16. Тевлін Б. Л. Професійна підготовка вчителів / Б. Л. Тевлін. — Харків : Основа, 2006. — 192 с.

Viktorija Raus

**DEVELOPMENT OF ELEMENTARY SCHOOL TEACHERS
PROFESSIONAL COMPETENSE IN SYSTEM OF NONFORMAL
CONTINUING EDUCATION AS INSEPARATE PART
OF LIFELONG EDUCATION**

Proves the necessity of improving the management of teachers competencies development. Generalized the scientific approaches on the definition and parts of elementary school teachers professional competence. Showed the actuality of nonformal direction of elementary school teachers professional competence development . Showed the actuality of nonformal direction of elementary school teachers professional competence development. Given examples of practical choosing and using nonformal education technologies. Showed the opportunities for pedagogical work experience realization of every teacher: organization of the methodical centres for young elementary school teachers, work organization of experienced teachers. Described the activities of different methodical institutions and centres in educational area. Defined the teachers activities for educational institutions, for educational area development, and for pedagogical science. Presented the ways of teachers self-knowledge, self-education and self-development during five years. Given advices to structure and contents of teachers portfolio. Given advices to choice of nonformal education technologies according to quantitative and qualitative teacherstaff. Offered the model of accorded workorganization among all risequalification structures that manage theachers education and self-education.

In the following researches is possible the organization of new important methodical centres for elementary school teachers. Notable is issue of methodical site formation. And the most important question is the work organization of methodologist: yearly, monthly, weekly and dayly workplan.